

Sociological aspects of drinking behavior, alcohol related problems and help-seeking : a longitudinal study

Citation for published version (APA):

Hajema, K. J. (1998). *Sociological aspects of drinking behavior, alcohol related problems and help-seeking : a longitudinal study*. [Doctoral Thesis, Maastricht University]. Universiteit Maastricht. <https://doi.org/10.26481/dis.19980619kh>

Document status and date:

Published: 01/01/1998

DOI:

[10.26481/dis.19980619kh](https://doi.org/10.26481/dis.19980619kh)

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Dit proefschrift is het resultaat van een longitudinale studie naar drinkgedrag, alcohol-gerelateerde problemen en hulpzoeken voor probleemdrinken. Het is het eerste langlopende onderzoek naar alcoholgebruik, met twee meetmomenten, onder de algemene bevolking in Nederland. Voor de studies naar veranderingen in drinkgedrag en alcohol-gerelateerde problemen is een panel in de provincie Limburg gebruikt in de leeftijdscategorie van 16-69 jaar ten tijde van de eerste meting (1980-1989, n=1327). Voor de studie naar hulpzoekgedrag zijn mannen in de algemene bevolking met chronische alcohol problemen vergeleken met mannelijke cliënten van het Consultatie Bureau voor Alcohol en andere Drugs (CAD) met alcohol problemen (1993/94, n=129). Het doel van het onderzoek is te onderzoeken in hoeverre deze drie issues sociaal zijn bepaald. Verscheidene sociologische theorieën zijn toegepast ter verklaring en interpretatie van veranderingen in drinkgedrag, het ontwikkelen en voortduren van alcohol-gerelateerde problemen en hulpzoeken.

De drie issues zijn onderzocht in vier studies. In de eerste studie staan de beschrijving en interpretatie van veranderingen in drinkgedrag naar leeftijd en geslacht centraal. In hoofdstuk twee zijn zowel de veranderingen in drinkgedrag op het aggregaat niveau als die op individueel niveau onderzocht. De effecten van leeftijd en geslacht zijn onderzocht voor de incidentie en chroniciteit van drinken (drinken versus geheelonthouding), drie consumptieniveaus (wekelijks 7, 14 en 21 standaard glazen met 10 gr. ethanol) en twee frequenties van zwaar drinken (maandelijks en wekelijks 6 of meer standaard glazen per gelegenheid).

In de tweede studie is onderzocht of veranderingen in rollen met betrekking tot burgerlijke staat, werk en thuiswonende kinderen bijdragen aan de verklaring van veranderingen in consumptieniveau en frequentie van zwaar drinken. In hoofdstuk drie zijn de effecten van roltransities onderzocht door een vergelijking van hen die een rol verloren met hen die een rol hielden en van hen die een rol kregen met hen die zonder de rol bleven. Een belangrijke leidraad voor de opzet van het onderzoek was de roltheorie. Volgens de roltheorie zoals die met name in hoofdstuk 1 en 3 is uiteengezet, zullen personen die, bijvoorbeeld, de partnerrol, werkrol of ouderrol hebben, geneigd zijn minder te drinken. De rolverwachtingen van deze rollen beperken de mate en intensiteit van het drinken. Personen zonder deze rollen heb een minder gestructureerd dagelijks leven en zullen daarom meer drinken, onder andere omdat drinken wordt gebruikt om de dag te structureren. De hypothesen vanuit deze theorie zijn dat personen die een rol verliezen een toename in consumptie en zwaar drinken laten zien en dat personen die een rol krijgen een daling in consumptie en frequentie van zwaar drinken zullen aangeven.

De derde studie behandelt de vraag of drankproblemen mede kunnen worden verklaard door sociale condities en drinkcontexten (zoals drinklokaties en tijdsaspecten van drinken) terwijl wordt gecontroleerd op consumptie en zwaar drinken. De aard van deze studie is deels

exploratief. Het onderzoek naar de effecten van drinkcontexten en aspecten van drinkgedrag anders dan consumptie of zwaar drinken is van recente datum. Over het algemeen ondersteunen deze studies dat drinkpatronen (drinkgedrag anders dan gemiddelde consumptie per dag, consumptie per week of frequentie van zwaar drinken) van invloed zijn op de aanwezigheid van drankproblemen. In het onderzoek naar de effecten van sociale condities wordt verwacht dat de negatieve (en positieve) consequenties van alcoholconsumptie verschillen naar gelang de sociale condities. De sociale condities die zijn onderzocht zijn leeftijd, geslacht, ouderschap, sociale status, burgerlijke staat, werk en drinkgedrag van de ouders toen de drinker nog thuis woonde. Zowel de incidentie als chroniciteit van drankproblemen zijn onderzocht in hoofdstuk vier.

In de vierde studie is onderzocht of problemen die kunnen worden gekenschetst als alcohol-gerelateerde verliezen en het al dan niet bezitten van sociale hulpbronnen kunnen bijdragen aan de verklaring van hulpzoekgedrag. Het wordt verondersteld dat drankproblemen die een (mogelijk) verlies impliceren beter kunnen verklaren waarom hulp wordt gezocht dan zogenaamde symptomen van drankgebruik en de frequentie van dronkenschap of kater. Met name het verlies van werk, gezondheid en sociale waardering door drinkgewoonten, zijn beschouwd als indicatoren van alcohol-gerelateerde verliezen. Bepaalde kenmerken van drinkers kunnen worden beschouwd als hulpbronnen die van invloed zijn op de kosten en baten van hulpzoeken. Deze kenmerken kunnen worden beschouwd als 'sociaal kapitaal': de hulpbronnen vergemakkelijken het voortzetten van het riskante drinkgedrag en het vermijden van hulp. Als potentiële hulpbronnen zijn beschouwd: betaald werk, leeftijd, gehuwd zijn, sociaal-economische status en een ('nat')sociaal netwerk waarin veel wordt gedronken. Hulpzoeken is onderzocht in hoofdstuk vijf door middel van een vergelijking van mannelijke probleemdrinkers die voor hun drankproblemen professionele hulp hebben gezocht met mannelijke probleemdrinkers in de algemene bevolking die geen professionele hulp hebben gezocht. Door het geringe aantal vrouwelijke chronische probleemdrinkers in het panel was het niet mogelijk hulpzoekgedrag van vrouwen te onderzoeken.

De invloed van leeftijd, geslacht en sociale rollen op drinkgedrag

De resultaten op het aggregaat nivo laten zien dat bij zowel mannen als vrouwen het percentage drinkers is afgenomen. De chroniciteit van drinken is hoger bij jongeren dan bij ouderen en het positieve verband tussen geheelonthouding en leeftijd is sterker bij vrouwen. Voor vrouwen wordt een negatief verband gevonden tussen incidentie van drinken en leeftijd. Aangezien de meeste mannen ten tijde van de eerste meting drinkers waren kon de incidentie naar leeftijd niet worden vastgesteld.

Wat betreft chroniciteit van consumptie werd alleen voor de mannen een verband gevonden voor het 21 glazen of meer drinken met leeftijd. De chroniciteit was het laagst op oudere leeftijd. In tegenstelling tot chroniciteit wordt voor incidentie van consumptie een duidelijk leeftijdsgebonden patroon gevonden. De algemene trend is dat incidentie het hoogst is onder jongeren en afneemt op oudere leeftijd. De resultaten laten zien dat kleine veranderingen op het aggregaat niveau samengaan met grote verschuivingen op het individuele niveau. Bovendien, zowel de incidentie als chroniciteit is hoger bij mannen dan bij vrouwen,

het verband met leeftijd is bij vrouwen sterker en doet zich sterker gelden voor incidentie dan voor chroniciteit.

Bij mannen worden veranderingen in drinkgedrag voor een klein deel verklaard door veranderingen in sociale rollen. Een aanzienlijk deel van de verwachtingen moest worden verworpen. Met uitzondering van de allerjongste leeftijdscategorie verminderen mannen die de partnerrol krijgen hun consumptie. De andere veranderingen in rollen waren niet van invloed op drinkgedrag. Voor zwaar drinken laten de resultaten zien jonge mannen die de ouderrol kregen hun frequentie van zwaar drinken verminderden, voor oudere mannen lijkt dit effect niet op te gaan. De andere roltransities waren niet van invloed op de ontwikkeling van zwaar drinken.

Ook bij vrouwen verklaren roltransities slechts een beperkt deel van de veranderingen in drinkgedrag. Zoals verwacht ging het krijgen van de partnerrol gepaard met een daling in consumptie. Zwakke verbanden werden gevonden voor zowel het krijgen van de ouderrol als van de werkrol. Het verlies van rollen leidde niet tot enige verandering in consumptie. Voor zwaar drinken waren de effecten van het krijgen van de ouderrol en het verliezen van de partnerrol zoals verwacht. De andere roltransities waren niet van invloed op zwaar drinken.

Drankproblemen en de invloed van sociale condities en drinkcontexten

Vanwege het relatief geringe aantal vrouwen die werden gekenmerkt door incidentie of chroniciteit van problemen is alleen een bivariate analyse verricht. De data suggereren invloed van diverse drinkcontexten op chroniciteit van problemen. Echter, slechts de toename van drinken in de namiddag en in de avond zijn mogelijk van invloed op het houden van drankproblemen. Van de sociale condities vergroot huwen de kans op remissie van drankproblemen terwijl samenwonen juist de kans op het houden van problemen lijkt te vergroten. De incidentie van drankproblemen lijkt te worden gestimuleerd door zowel het vaker thuis drinken, het drinken in café's, restaurants, e.d., het drinken in de namiddag, bij het avondeten en in de avond. Desalniettemin lijkt het niet waarschijnlijk dat al deze aspecten daadwerkelijk van invloed zijn op de ontwikkeling van drankproblemen. De bivariate analyse geeft daar geen uitsluitsel over. Vrouwen op middelbare leeftijd of met een vader die wel eens zwaar dronk waren meer geneigd om problemen te ontwikkelen. Sociaal-economische status, werk en het hebben van thuiswonende kinderen waren niet van invloed op de incidentie of chroniciteit van alcohol-gerelateerde problemen.

Voor de mannen laat de multivariate analyse zien dat drinken in de namiddag de kans op chronische drankproblemen vergroot terwijl drinken bij anderen thuis deze kans verkleint. Mannen met ouders gekenmerkt door een relatief hoge frequentie van dronkenschap rapporteerden vaker chronische drankproblemen. Bovendien, het krijgen van betaald werk gaat samen met een kleinere kans op chronische problemen terwijl het arbeidsongeschikt of werkloos worden gepaard gaat met een grotere kans op chronische problemen. Tenslotte is een zwak positief verband gevonden van echtscheiding en samenwonen met chroniciteit van problemen.

Voor mannen is de kans om problemen te ontwikkelen groter voor hen die in de namiddag vaak dronken. Anderzijds is de kans om problemen te ontwikkelen kleiner voor hen

met een hoge frequentie van drinken bij het avondeten en 's avonds. Mannen op jongere leeftijd zijn meer geneigd problemen te ontwikkelen en, als laatste, een zwak positief verband met het krijgen van problemen is gevonden voor mannen met ouders die relatief vaak dronken waren.

Determinanten van hulpzoeken voor probleemdrinken

De resultaten suggereren dat alcohol-gerelateerde verliezen een sterkere invloed hebben op hulpzoekgedrag dan andere indicatoren van drankproblemen. De effecten van sociale consequenties en gezondheid waren sterker dan de effecten van symptomen van probleemdrinken. De frequentie van dronkenschap of kater was geheel niet van invloed op hulpzoeken. Probleemdrinkers op oudere leeftijd en werkloze- en arbeidsongeschikte probleemdrinkers hadden een grotere kans op hulpzoeken. Bovendien worden de effecten van sociale- en gezondheidsconsequenties beïnvloed door leeftijd. De data suggereren dat de effecten van deze consequenties sterker zijn op oudere dan op jongere leeftijd. Ongehuwde probleemdrinkers, in de lage sociale strata of met een 'droog' sociaal netwerk hadden geen grotere kans op hulpzoeken.

Conclusies en discussie

Het onderzoek naar veranderingen in drinkgedrag geeft aan dat deze tamelijk sterk afhankelijk zijn van geslacht en leeftijd. De effecten van veranderingen in sociale rollen op drinkgedrag zijn niet eenduidig. Het meest consistent zijn de effecten van het krijgen van de partner- en ouderrol op drinkgedrag. Beide roltransities lijken ten dele een daling in consumptie of zwaar drinken te kunnen verklaren. Het verlies van rollen leidt nauwelijks tot enige verandering in drinkgedrag. Het moet daarom worden geconcludeerd dat de meeste hypothesen die waren afgeleid uit de roltheorie moeten worden verworpen. De roltheorie zoals geformuleerd in dit proefschrift leidt niet tot een goede verklaring van veranderingen in drinkgedrag. Men kan trachten deze theorie verder uit te werken en te specificeren. Echter, het is wellicht zinvoller om enige noties uit de theorie die wél van belang lijken te zijn op te nemen in een meer algemeen verklaringsmodel.

De resultaten van het onderzoek naar incidentie en chroniciteit van alcohol-gerelateerde problemen suggereren dat drinkcontexten en sociale condities beide van invloed zijn. Met andere woorden, de context van drinken en sociale condities beïnvloeden de ontwikkeling en het voortbestaan van drankproblemen onafhankelijk van het consumptieniveau of de frequentie van zwaar drinken. De invloed van drinkcontext is verklaard op twee manieren. Ten eerste, de context bepaalt mede de kans op het ontstaan van problemen en die kans verschilt bijvoorbeeld naar gelang men thuis drinkt of in het café. Ten tweede, de context waarin men drinkt is een onderdeel van de levensstijl die men heeft en uitdraagt in het dagelijks leven. Enerzijds kan het zo zijn dat een bepaalde context van drinken in strijd is met de levensstijl en daarom problemen oplevert. Anderzijds kan de context zelf onderdeel zijn van een levensstijl met een grotere kans op problemen.

Werk, burgerlijke staat, leeftijd en drinkgedrag van de ouders zijn van invloed op de incidentie of op de chroniciteit van problemen. Een verklaring is dat werklozen of

arbeidsongeschikten mogelijk worden geconfronteerd met meer kritiek op hun drinkgedrag. De werkloosheid kan bijvoorbeeld geweten worden aan hun drinkgedrag. Aan de andere kant, het krijgen van betaald werk betekent dat men aan zijn/haar 'sociale verplichtingen' voldoet en minder kritiek krijgt dan voorheen. Een andere verklaring voor het effect van sociale condities is dat het hierbij gaat om groepen die verschillen in de mate waarin zij risico's nemen met hun drinkgedrag.

Het onderzoek naar hulpzoekgedrag laat zien dat problemen de primaire oorzaak zijn van hulpzoeken maar problemen die een indicatie zijn van sociale of gezondheidsconsequenties zijn het belangrijkste. Onafhankelijk van de ernst van de drankproblemen zijn werkenden en jongeren minder geneigd om hulp te zoeken. Hypothesen en theorieën kunnen alleen worden verworpen en de invloed van werk en leeftijd bewezen dus niet dat deze twee kenmerken sociaal kapitaal vormen waarmee men hulpzoeken kan vermijden of drinkgedrag kan voortzetten. De resultaten geven wel aan dat dit mogelijk een belangrijke verklaring kan zijn voor hulpzoekgedrag. Een belangrijke constatering is dat met name werkenden en jongeren geen hulp zoeken terwijl ze wel ernstige drankproblemen hebben. Deze categorieën verdienen daarom extra aandacht in termen van het opsporen van probleemdrinkers en secundaire preventie.

Met name twee vragen resteren na dit onderzoek die ook (nog) niet door andere onderzoekers worden beantwoord. De eerste vraag betreft het belang van drinkcontext voor het krijgen en voortduren van alcoholproblemen. De studie in het proefschrift laat samen met andere studies zien dat drinkcontext belangrijk is. Desalniettemin, het verkregen inzicht is over het algemeen niet volledig omdat vaak slechts een beperkt deel van het drinkpatroon dat mogelijk van invloed is op drankproblemen wordt onderzocht. Dit is een onderwerp dat in de toekomst extra aandacht vergt en waarbij ook een nadere theoretische ontwikkeling van belang is.

Een andere belangrijk richting voor exploratie betreft de invloed van het persoonlijke netwerk op drinkgedrag, problemen en hulpzoeken. In dit proefschrift bleken diverse aspecten van het persoonlijke netwerk niet van invloed op hulpzoekgedrag. Over het algemeen kan gesteld worden dat op dit gebied het praktisch onderzoek achterblijft bij de theoretische ontwikkeling. Het verdient dan ook zeker aanbeveling om de mogelijke invloed van het persoonlijk netwerk nauwkeurig te onderzoeken.